

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ЕТИКЕТУ”

застосуванням тримірною комп'ютерного моделювання // Вісник Севастоп. ДУ. – Севастополь, 2001. – С. 17.

5. Юсупова М.Ф. Нові технології навчання у викладанні курсу креслення з використанням комп'ютерно-орієнтованих дидактичних засобів (на прикладі побудови ліній перетинання поверхонь) // Вісник Сев. ДУ. – Севастополь, 2001. – С. 25.

6. Юсупова М.Ф. Використання системи AutoCAD для точного структурного аналізу механізму в дисципліні “Теорія механізмів і машин” // Современные проблемы геометрического моделирования СПГМ – 9: Сб. тр. IX между. Н-пр. конф. 13 – 15 июня 2007, Мелитополь. – Мелитополь, ТГАТА 2007. – С. 98 – 101.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2011

УДК 378.017.4:331.101

Інна Агалець, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри трудового навчання і креслення
Інституту гуманітарно-технічної освіти Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ЕТИКЕТУ”

Стаття розкриває специфіку самостійної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів при опануванні знань і вмінь з дисципліни “Основи етикету”. Розкрито теоретичне підґрунтя самостійної діяльності студентів.

Ключові слова: “самостійна робота студентів”, основи етикету, “самостійна діяльність”, завдання, формування умінь.

Лит. 6.

Постановка проблеми. Одним із важливих рушійних факторів навчально-пізнавальної діяльності студентів є самостійна робота, яка сприяє ефективному формуванню у них умінь шляхом виконання пошукових завдань. Фундаментальні науково-педагогічні дослідження визначають загальні тенденції в організації самостійної роботи студентів. Оскільки самостійна робота є складним педагогічним явищем, то для його дослідження науковці обирають різні напрями.

Обґрунтування принципів, на основі яких будується самостійна робота студентів, міститься у працях Ю. Бабанського [2], та ін. Доведено, що дотримання принципу свідомості, творчої активності та самостійності студентів сприяє ефективності навчання, мотивації засвоєння знань, формуванню навичок і вмінь. У педагогічній науці досліджено різні підходи до класифікації самостійної роботи: за умовами виконання, за способом накопичення знань із дисципліни, за обов'язковістю тощо [3].

У процесі активної самостійної мисленевої діяльності студент набуває знань і формує умінь та навички, докладаючи до цього значних вольових зусиль, наполегливості, старанності. Таким чином, доки, студент сам не спробує з'ясувати суті тієї чи іншої інформації, не зрозуміє

її призначення та потреби застосування у практичній діяльності, результативність навчання буде малоефективною. Саме з цієї причини самостійна робота студентів посідає особливе місце серед інших методів навчання у вищому навчальному закладі. Вона неначе доповнює і завершує їх функції, синтезує та інтегрує їх в інтересах підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив різні підходи до тлумачення поняття “самостійна робота студентів”. М. Нікандров зазначає, що це діяльність студентів, яка відбувається без участі та безпосереднього керівництва викладача, хоча направляється і організовується ним [4].

П. Підкасистий дійшов висновку, що це специфічний педагогічний засіб організації і керування самостійною діяльністю студента в навчальному процесі [5].

Підводячи підсумки, ми погоджуємося з думкою багатьох дослідників, що самостійна робота є основою будь-якої освіти, це такий спосіб навчальної діяльності, коли студентам пропонуються навчальні завдання і рекомендації для їх виконання; робота виконується без будь-якої участі викладача, але під його керівництвом, таким чином виконання завдання вимагає від студента розумового зосередження і напруження.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ЕТИКЕТУ”

Важливою ознакою самостійної роботи є наявність внутрішніх спонукань, про що вже йшла мова.

Виклад основного матеріалу. Отже, самостійну роботу можна розглядати у різних аспектах: як вид навчання у вищій школі, як організаційну форму навчання, як вид самостійної діяльності, як форму пізнавальної активності суб'єкта навчання (у нашому випадку під час виконання пошукових завдань).

Самостійність студента відображається в його вмінні самостійно мислити, здатності орієнтуватися в новій ситуації, щоб знайти проблему в завданні і запропонувати нове, нестандартне вирішення. Різне розуміння суті самостійної навчально-пізнавальної діяльності студента залежить, перш за все, від того, який зміст вкладається в термін “самостійний”. Найчастіше зустрічаються три означення цього способу навчальної роботи [6]:

1) студент повинен виконати певне завдання без будь-якої допомоги викладача, але, можливо, під його керівництвом і контролем, хоча самостійність може означати таку дію людини, яка здійснюється без опосередкованої або безпосередньої допомоги і вказівок іншої людини, користуючись лише власними уявленнями про послідовність і правильність виконуваних операцій;

2) від студента вимагається не лише самостійна орієнтація в навчальному матеріалі, а й самостійні мисленні операції, що потребують розумового напруження;

3) оскільки виконання завдання не регламентується, то студент може самостійно обирати зміст і способи досягнення мети.

Отже, метою самостійної роботи студентів, спрямованої на засвоєння змісту навчального матеріалу, є розвиток таких рис особистості, як здібність організувати і реалізувати свою діяльність без стороннього керівництва і допомоги. Основою самостійної роботи є самостійне пізнання, в процесі якого студент виконує свої освітні завдання, що найбільш повно реалізують його особистісні потреби. Це вимагає від студента вияву пізнавальної активності, що веде до формування пізнавальної самостійності як якості особистості, що об'єднує готовність, спроможність і прагнення своїми силами оволодіти необхідними пізнавальними механізмами (знаннями, вміннями і навичками).

А. Алексюк диференціює самостійну роботу на репродуктивну, комбіновану і творчу [1], що може реалізовуватись на певних функціональних рівнях, таких як:

1) копіювальна самостійність, що є показником низького рівня і виявляється в умінні

застосовувати алгоритм виконання одного завдання на інші;

2) вибірково-відтворювальна самостійність – вміння відтворювати методи інтелектуальної діяльності, переносити способи виконання завдань на вихідний матеріал;

3) творча самостійність, коли студент виявляє вміння використовувати нові шляхи виконання завдань.

Ми вважаємо, що ці поняття перебувають у тісному взаємозв'язку, але кожне з них має свою специфіку. Процес виконання завдань може бути для особистості самостійним, якщо він ініціюється суб'єктом на початку розв'язання, а також самостійно ставиться проблема, знаходиться суперечність, виявляється мета, тобто здійснюється надситуативність під час виконання завдання. Разом з тим виконання вже визначеного викладачем завдання також може бути для студента самостійним за умови виникнення нових цілей у рамках цієї проблеми, розумового перетворення надситуативності.

Сьогодні педагогічною наукою і практикою накопичено значний досвід щодо активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів. Зростаючий розрив між обсягом знань, призначених для вивчення, й можливістю їх засвоєння може бути подоланий, головним чином, шляхом розвитку розумових здібностей студентів, формування у них здатності самостійно регулювати процес засвоєння нових знань і підвищення ефективності навчання. Прийняття студентом ролі зацікавленої особи в навчально-пізнавальній діяльності – запорука не лише результативності навчання, але і більш високого рівня інтелектуального розвитку та росту професіоналізму майбутніх фахівців.

Результати аналізу процесу мислення та індивідуального пізнання студентів у навчанні, з'ясування взаємозв'язку та єдності мислення і знання як компонентів пізнавального процесу дають підстави розглядати поняття “самостійна діяльність” як процес відображення і перетворення явищ об'єктивної дійсності в свідомості студентів. Це особливо важливо при практичній реалізації знань і вмінь дисципліни “Основи етикету”.

Ці явища зовні характеризуються такими структурними компонентами: виділення мети діяльності; визначення предмета діяльності; вибір засобів діяльності.

Головна ознака самостійної діяльності, яка відображає її сутність, полягає зовсім не в тому, щоб працювати без сторонньої допомоги, а в тому, що мета його діяльності одночасно містить у собі

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ЕТИКЕТУ”

функцію управління цією діяльністю. З таких позицій самостійна робота постає як засіб організації навчального пізнання чи творчої діяльності студента і як форма виявлення ним певного способу дії стосовно виконання відповідної навчальної дослідницької задачі для одержання нових знань чи формування дослідницьких умінь або їх поглиблення і впровадження у практичну діяльність.

У самостійній навчально-пізнавальній діяльності студента при вивченні дисципліни “Основи етикету” відбувається процес його самоосвіти. Коли обсяг знань і вмінь за кількістю та якістю чітко не визначений, варіації вибирає сам студент. За умов самоосвіти пам’ять працює не примусово, вільно, а тому ефективніше формуються шар знання та вміння.

Вважаємо, що поступово оволодіваючи вміннями пізнання реальної дійсності і застосовуючи ці вміння на практиці (спочатку у вирішенні навчальних завдань, а згодом – у вирішенні професійних проблем), у майбутнього фахівця формується здатність самостійно мислити і приймати рішення. Отже, результатом самостійної роботи студента є формування його здатності до творчої професійної діяльності.

Основна відмінність самоосвітньої роботи, що входить у систему організації самостійної діяльності, полягає в її “прогнозуванні” цього процесу навчання. Основою для самоосвіти є як аудиторні, так і поза аудиторні форми організації навчання (практична і дослідницька діяльність). Мета на виконання певної самостійної роботи зумовлюється змістом заданих навчальних завдань, простежується довільна актуалізація знань студентів відповідно до завдань дослідження. В цьому аспекті ми виділяємо такі пріоритетні напрямки самоосвітньої роботи студентів:

- формування інтелекту, розвиток розумових здібностей студентів; вироблення культури інтелектуальної праці;

- розвиток творчих і вольових якостей особистості;

- розумове самовиховання, в результаті якого відпрацьовуються якості, необхідні для успішного формування дослідницьких умінь.

У напрямку вдосконалення процесу актуалізації вмінь вирішувати пошукові завдання, викристалізовується пріоритетність функцій формування внутрішніх мотивів пізнання, прагнень до постійного самостійного співвіднесення нового знання із набутих, вдосконалення дослідницьких умінь.

Навчальна пошукова діяльність з дисципліни

“Основи етикету” націлена на формування в студентів прагнення до постійної самоосвітньої роботи в умовах кожної з провідних форм навчально-пізнавальної діяльності студентів. На лекціях спрямування студентів на самоосвітню роботу відбувається шляхом проблемних запитань, пошукових завдань, які передбачають поглиблення вивчення наукових джерел з конкретної теми. Тому самоосвітня робота студентів завжди виступає чинником накопичення професійно значущих знань, їх довільної і не довільної актуалізації, вона є невід’ємною частиною навчально-пізнавальної діяльності.

У процесі формування умінь з основ етикету ми виокремлюємо такі види самостійної роботи студентів:

- *групова робота* на виконання лабораторно-практичних заняттях згідно з навчальною програмою. Така робота має позитивні (одночасність проведення) і негативні аспекти (трафаретність роботи і прийомів її виконання та пасивність певної частини студентів);

- *індивідуальна робота* з виконання завдань за різним рівнем складності, що сприяє всебічному розвитку і виявленню умінь кожного студента;

- *творча діяльність* щодо формування дослідницьких завдань, що вважається найвищим рівнем сформованості умінь виконувати завдання цього типу, оскільки виявляються не лише індивідуальні особливості студентів, але й їх здатність до аналізу, синтезу, інтеграції, креативного і прогностичного мислення.

Уміння виконувати пошукові завдання передбачає вихід навчально-пізнавальної діяльності студентів за межі програмного матеріалу, оптимізує самоосвітню роботу студентів, спонукає їх до безперервності та самостійності у навчанні. Чисельні експериментальні дослідження засвідчують, що самоосвітня діяльність студентів, за умов її входження в систему навчально-пізнавальної діяльності, сприяє збагаченню професійно значущих знань студентів, створенню такого позитивного ставлення до предмета навчання, яке забезпечує систематичність протягом тривалого часу, формування умінь та навичок особистості спеціаліста.

Самостійна діяльність у процесі вирішення навчально-пошукових завдань важлива не тільки тому, що в межах аудиторних занять не можливо ані викладачу подати, ані студенту засвоїти величезний обсяг знань, який постійно збільшується та змінюється, і сформувати досконалі вміння виконувати творчі проблемні завдання. Є й інші більш вагомні причини:

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ЕТИКЕТУ”

1) будь-яка навчальна діяльність включає елемент самостійної роботи в тому розумінні, що засвоює студент навчальний матеріал завжди сам;

2) самостійна робота із зрозумілих причин передбачає найбільше різноманіття форм діяльності тих, хто навчається, отже, забезпечує найбільш високий рівень засвоєння навчального матеріалу;

3) лише самостійна робота з опрацювання навчального матеріалу дає знання і переконання, хоча початок тут може бути покладено іншими формами робіт;

4) самостійна робота є основою майбутньої самоосвіти спеціаліста, формує відповідну мотивацію та навички самоосвіти. Якщо студент не навчиться самостійній роботі з врахуванням як мотиваційного, так і технологічного компонентів протягом терміну навчання у вищій школі, то до фази самоосвіти він так і не переходить, оскільки вона дається йому з великими зусиллями;

5) самостійна робота є головним компонентом готовності до пізнавально-дослідницької діяльності, тому остаточне формування дослідницьких умінь відбувається саме під час самостійних спроб виконувати дослідницькі завдання.

Проведений нами під час теоретичного пошуку аналіз різних підходів до формування умінь самостійно виконувати дослідницькі завдання засвідчив, що досягнення кінцевих цілей самостійного пізнання може бути забезпечено, якщо в цілісній системі навчально-виховного процесу в якості її складової частини буде закладена система, спеціально орієнтована на формування пошукових здібностей особистості, що складають готовність майбутнього спеціаліста до творчої професійної діяльності.

На жаль, у даний час немає цілеспрямованого, системного підходу до формування у студентів умінь самостійно вирішувати пошукові завдання.

Педагогічна система формування особистості, яка творчо ставиться до світу і реалізує своє ставлення в різних видах діяльності, складає систему креативної освіти. У системі креативної освіти студент перетворюється з об'єкта педагогічної дії на суб'єкт творчості і головну дійову особу – дослідника, а навчальний матеріал – з предмета засвоєння – на засіб само творення особистості майбутнього фахівця. Ці особливості змісту освіти дають змогу піднести її на якісно вищий щабель, спонукає студентів до самостійного здобування знань, їх філософського осмислення.

Створення творчої особистості студента пов'язуємо з високим рівнем сформованості умінь самостійного виконання поставлених перед ними завдань та розглядаємо як процес самореалізації й формування органічно пов'язаних між собою рис майбутнього фахівця, який має розвинуте мислення різних видів (теоретичне, інтуїтивне, образне, практичне), володіє усвідомленими знаннями з цих дисциплін та інтелектуальними загально навчальними вміннями; експериментатора, який володіє вміннями самостійного пошуку і виявляє до нього стійкий пізнавальний інтерес; філософа, який володіє науковим діалектичним мисленням; винахідника, який уміє застосовувати свій творчий потенціал та знання для розробки оригінальних проектів.

Отже, для проведення самостійної пошукової діяльності студент повинен *виявляти*: активність під час вирішення пошукових завдань; вміння застосовувати нестандартні методи і прийоми у процесі вирішення поставлених проблем; орієнтацію в предметі діяльності, яка засновується на оцінці своїх здібностей, знань і вмінь; об'єктивність в оцінці своєї діяльності, прагнення до вдосконалення; уміння співпрацювати і відстоювати свою позицію.

На основі вищесказаного, висуваємо загальні вимоги, яких бажано дотримуватись викладачу під час організації та проведення самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі формування в них умінь виконувати пошукові завдання:

1) поєднання самостійної роботи як окремого виду навчальної діяльності з іншими видами їх пізнавальної активності (проведення теоретико-аналітичного дослідження, експериментування);

2) поєднання та узгодження різних форм самостійної роботи (індивідуальної, парної, групової) між собою;

3) чергування видів діяльності в системі самостійної роботи (репродуктивних, реконструктивних, варіативних, творчих та ін.) з акцентуацією на дослідницьку роботу;

4) залежність вибору виду та форми самостійної роботи від конкретної дидактичної мети;

5) спрямованість на формування прийомів навчальної роботи та загально дидактичних умінь (планування, самоконтроль тощо);

6) удосконалення мислення, логічних операцій, розумових дій студентів у процесі самостійного виконання дослідницьких завдань;

7) диференціація та індивідуалізація самостійної роботи;

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ЕТИКЕТУ”

8) опосередковане (непряме) керівництво самостійною роботою з боку викладача (формулювання завдання, контроль, облік, спостереження, надання необхідної допомоги тощо).

Таким чином, технологія підготовки студентів до самостійного виконання пошукових завдань повинна включати такі основні компоненти:

- розвиток у студента загальних здібностей і якостей творчої особистості;
- формування і розвиток спеціальних здібностей і пошукових навичок;
- оволодіння студентами навичками організації творчого процесу.

Створення необхідних умов для ефективного функціонування системи самостійної роботи в процесі формування у студентів умінь виконувати пошукові завдання з дисципліни “Основи етикету” – одне з основних завдань викладача, яке знаходить відображення у плануванні завдань самостійної роботи, використанні комплексу методів, засобів, форм організації самостійного навчання та стимулювання самостійної роботи, здійсненні систематичного й об’єктивного поточного контролю, регулюванні діяльності студентів у процесі самостійної роботи, їх навчанні навичкам організації власної пізнавально-дослідницької діяльності та вмінні орієнтуватися в різноманітних об’єктах інформації.

Традиційні форми організації занять не забезпечують ефективного застосування самостійності студентів, тому одним із дієвих способів формування самостійної пошукової діяльності нами використані диференційовані завдання пошукового характеру, які утворюють систему, що планомірно підводять до кінцевої мети підготовки студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

Студенти не повинні пасивно сприймати готові факти, закони, поняття, судження, а креативно їх оцінювати. Методологічною основою при цьому повинно бути розширення самостійної розумової діяльності студентів, що сприятиме їх активності у пошуку зв’язків між явищами і поняттями етикету, що на перший погляд видаються розрізненими і незв’язаними між собою. Завдання викладача – створити ситуацію, яка спрямовує студента на самостійну пошукову діяльність. Такі проблемні ситуації можна створити кількома способами:

- 1) окресленням проблеми викладачем;
- 2) створенням ситуації, в якій студенту необхідно зрозуміти і визначити наявність у ній проблеми;

3) створенням ситуації з більш-менш чітко окресленою проблемою, але за логікою пошуку її вирішення студент приходять до нової, додаткової проблеми.

Самостійність студента у процесі виконання пошукових завдань виявляється в тому, що він самостійно проникає вглиб досліджуваної проблеми, що розвиває у нього уміння мобілізувати знання і включати їх у процес аналізу нових ситуацій. У студента формується прагнення знайти інший підхід до виконання пропонованого завдання пошуково-дослідницького характеру, тому висуваються нові припущення, ідеї, шляхи реалізації. Припускаємо, що в результаті такої діяльності студенти будуть глибше засвоювати знання з основ етикету, демонструватимуть ініціативний стиль до здобуття інформації, набуватимуть необхідних знань про прикладні завдання та евристичні способи пошуку їх виконання, навчатимуться більш систематично викладати свій спосіб або шлях вирішення конкретних проблем у спілкуванні між людьми.

Висновки. Розглянуті інноваційні особистісно-орієнтовані технології і методики формування культури педагогічного спілкування є основними педагогічними засобами, які, на наш погляд, складають процесуальні сторони вивчення основ етикету майбутніми вчителями.

1. *Алексюк А.М. Педагогіка / [за ред. А.М. Алексюк] / А.М. Алексюк, М.М. Грищенко, О.В. Киричук та ін. – К.: Вища школа, 1985. – 296 с.*

2. *Бабанский Ю.К. Интенсификация процесса обучения / Ю.К. Бабанский – М.: Знание, 1987. – 80 с.*

3. *Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе; контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 204 с.*

4. *Никандров Н.Д. Современная высшая школа капиталистических стран / Н.Д. Никандров – М.: Основные вопросы дидактики. – М.: Высш. шк., 1978. – 279 с.*

5. *Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальные исследования / Пидкасистый П.И. – М.: Педагогіка, 1980. – 240 с.*

6. *Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М.А. Холодная. – М. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1997. – 301 с.*

Стаття надійшла до редакції 22.03.2011